

VAN GROOT NAAR GROOTS: HET VERSCHIL TUSSEN OPSCHALEN EN VERBETEREN IN DE VEEHOUDERIJ

De discussie over megastallen en vooral de felheid waarmee deze wordt gevoerd, roept de vraag op waar het nu precies om gaat. Zijn het de effecten op de volksgezondheid of het landschap of gaat het uiteindelijk om de vraag wat onze verhouding is met het varken en andere productiedieren zoals kip, kalf en konijn? En is het eigenlijk wel zo verstandig om aantallen dieren per bedrijf te limiteren?

DOOR

Herman de Boon (*voorzitter TransForum*),
Henk van Latesteijn (*algemeen directeur TransForum*),
Joost van Kasteren (*publicist*)

VAN GROOT NAAR GROOTS: HET VERSCHIL TUSSEN OPSCHALEN EN VERBETEREN IN DE VEEHOUDERIJ

Op veel plaatsen in het land lopen burgers te hoop tegen megastallen. Sommige provincies, zoals Groningen, hebben al laten weten dat megastallen niet welkom zijn. Andere, zoals Overijssel en Gelderland, verscherpen de eisen waaraan grote agrarische bedrijven moeten voldoen. Ook Noord-Brabant, de provincie met de hoogste veedichtheid, heeft de regels voor megastallen aangescherpt als reactie op het Burgerinitiatief 'Megastallen Nee'. In de Tweede Kamer klinken geluiden om te komen tot een landelijk verbod op megastallen.

Verskillende soorten schaalvergroting

In de discussie over megastallen wordt geen onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van schaalvergroting. Mega is groot en met het limiteren van het aantal dieren worden alle grote bedrijven over een kam geschoren. Toch is dat onderscheid belangrijk voor

de toekomst van de veehouderij en van de landbouw in Nederland. Aan de ene kant hebben we te maken met een voortschrijdende schaalvergroting waarbij het gemiddelde varkens- of kippenbedrijf ieder jaar een slagje groter wordt. Wat vroeger een gezinsbedrijf (man + vrouw) was, is nu vaak een familiebedrijf geworden, waar meerdere gezinsleden of neven en nichten gezamenlijk eigenaar zijn. In de jaren zestig was een bedrijf met 10.000 kippen al heel groot; nu zijn bedrijven met 200.000 kippen al geen uitzondering meer. Schaalvergroting als steeds meer van hetzelfde, uitmondend in megastallen met 30.000 varkens en meer dan één miljoen kippen.

Die vorm van schaalvergroting wordt gedreven doordat veehouders fors moeten investeren in maatregelen om de milieu-overlast te verminderen en het dierenwelzijn te bevorderen. Een evenredige prijsverhoging zit er niet in omdat de intensieve veehouderij produceert voor de Europese markt waar internationaal opererende supermarkten de prijs bepalen. Ze hebben niet alleen te maken met de marktmacht van die supermarkten, maar ook met concurrentie uit andere landen, waar de productiekosten lager zijn.

Naast deze 'sluipende schaalvergroting', die vooral meer van hetzelfde betekent, is er ook een schaalvergroting waarbij verschillende activiteiten worden gecombineerd en de onderlinge reststromen worden benut. Nieuwe combinaties, of beter gezegd, het klassieke gemengde bedrijf, maar dan op een grotere schaal. Bijvoorbeeld een bedrijf met duizenden varkens, gecombineerd met de teelt van tomaten, paprika's en komkommers. Naast vlees en groenten produceert het ook energie in de vorm van biogas en minerale meststoffen. Bovendien kan het reststromen (aardappelschillen, bierbostel, wei, producten over de datum) uit de voedingsindustrie verwerken.

Een dergelijk nieuw gemengd bedrijf – een agrarisch ecosysteem - verlaagt niet alleen de productiekosten, maar verkleint ook de ecologische voetafdruk met een factor vier of meer. Daarin onderscheidt het zich van een bedrijf waar alleen meer dieren

worden gehouden. Een dergelijke systeeminnovatie biedt bovendien mogelijkheden om het dierenwelzijn verder te verbeteren door een op het dier afgestemde stalinrichting. Ook het transport van levende dieren kan verminderen, bijvoorbeeld omdat een groot bedrijf een eigen slachterij rendabel maakt.

Schaalsprong en intensivering onvermijdelijk

Op de wat langere termijn is schaalprong onvermijdelijk. Al meer dan de helft van de wereldbevolking woont in stedelijke gebieden, die vaak aaneen geklonterd zijn tot metropolen. Zelfs als je alle parken, plantsoenen, braakliggende terreinen en platte daken zou gebruiken als moestuin, dan nog kan een stad hooguit in vijf procent van zijn behoefte aan voedsel voorzien. De rest moet van elders komen; liefst niet te ver weg vanwege de kosten van transport en het risico van bederf. Vandaar dat om elke metropool een zone ligt van intensieve voedselproductie. De glastuinbouw bijvoorbeeld, maar ook de intensieve veehouderijbedrijven. Een bijkomend voordeel is dat de intensieve veehouderij voor de veevoerbehoefte gebruik maakt van de reststromen uit de metropool, zoals afval uit de voedingsmiddelenindustrie.

Omdat zowel de wereldbevolking als de metropolen de komende dertig, veertig jaar blijven groeien, ontkomen we er niet aan om de voedselproductie verder te intensiveren. Immers, ook de vier miljard mensen die het nog niet zo goed hebben en die drie à vier miljard mensen die nog geboren zullen worden, willen waarschijnlijk wel een eitje bij het ontbijt en een stukje vlees bij hun avondeten. Als we nog iets van natuur en landschap willen overhouden én in de toekomst 9 miljard mensen van voedsel willen voorzien, is intensivering onvermijdelijk. Met zijn agronomische en technische kennis kan Nederland een voortrekkersrol spelen in de ontwikkeling van de intensieve veehouderij, zoals ons land ook wereldwijd voorop loopt in de glastuinbouw.

Tot zover de verschillende vormen van schaalvergroting met de

achterliggende motivatie. Sluipende schaalvergroting als reactie op stijgende kosten en gelijkblijvende of lagere opbrengsten. Of een schaalprong gericht op het verdubbelen van de productie en het gelijktijdig halveren van de impact op milieu en omgeving. Zoals gezegd worden in het maatschappelijk verzet tegen megastallen beide vormen van schaalvergroting over één kam geschoren. Dat is jammer, maar daarover straks meer. Eerst iets over de argumenten die worden gebruikt om schaalvergroting tegen te gaan.

Risico's van op mensen overdraagbare besmettingen

Meest in het oog springend is het argument dat megastallen de gezondheid van de boeren zelf en van de omwonenden aantasten. Recentelijk heeft het een extra lading gekregen door de epidemie van Q-koorts die zijn oorsprong vindt in de geitenhouderij, overigens een sector die zich kenmerkt door relatieve kleinschaligheid. Door de media- en politieke aandacht lijkt het om iets nieuws te gaan, maar ziekten die van huisdier op mens overgaan (zoönosen) zijn van alle tijden. Bekende, of beter gezegd beruchte voorbeelden zijn griep (varkens en kippen), tuberculose (koeien) en toxoplasmose die onder meer door katten wordt overgebracht. Van recenter datum is de overdracht van antibioticaresistentie via MRSA, een fenomeen dat vooral dierhouders zelf en hun gezinnen treft.

De vraag is of het risico van zoönosen groter wordt door schaalvergroting en industrialisering. Ja, zeggen de tegenstanders. De kans dat dieren ziek worden is groter als ze met heel velen dicht op elkaar zitten. Het veelvuldig gebruik van antibiotica verzwakt bovendien de afweer, waardoor de dieren een gemakkelijke prooi worden voor infectieziekten. Waaronder dus infectieziekten die voor de mens gevaarlijk kunnen zijn. Daar valt tegenin te brengen dat schaalvergroting juist een prima middel is om het risico van overdracht van infectieziekten van dier naar mens te beperken. Weliswaar telt zo'n bedrijf meer dieren, maar dat wil niet zeggen dat ze dichter op elkaar zitten; alleen het aantal afdelingen - al dan

niet boven op elkaar - is groter. Investering in compartimentering, inclusief luchtsluizen, kan de overdracht van infectieziekten juist beperken.

Schaalvergroting maakt het bovendien mogelijk om een eigen veearts aan te stellen en een veterinair beleid te voeren, zodat het gebruik van antibiotica vermindert. Tenslotte is het voor een groot bedrijf gemakkelijker dan voor een klein bedrijf om te investeren in maatregelen die de overdracht van infecties van binnen naar buiten tegengaan, zoals luchtwassers, douches en muis- en ratdichte afscheidingen. Tegenstanders brengen daar tegenin dat luchtwassers niet echt een oplossing zijn, omdat ze het allerfijnste stof - dat ook kan fungeren als drager van infectieziekten - niet tegenhouden, vaak onvoldoende worden onderhouden en 's avonds en in het weekend vaak worden uitgezet, omdat er toch niet wordt gecontroleerd. Afgezien daarvan is fijnstof op zichzelf al een probleem omdat het in hogere concentraties leidt tot ziekten van de luchtwegen.

Aantasting van het landschap

Een tweede argument tegen schaalvergroting is de invloed ervan op het landschap. Voor een deel zijn de bezwaren ingegeven door de bestuurlijke gang van zaken rond het aanwijzen en invullen van de landbouwontwikkelingsgebieden, zogeheten LOG's. De LOG's vloeien voort uit de Reconstructiewet veehouderij die op zijn beurt weer voortvloeit uit de varkenspestepidemie van 1997. Naar aanleiding daarvan werd besloten om intensieve veehouderijbedrijven te verplaatsen en te concentreren in bepaalde, door de Provincie aan te wijzen gebieden. Zo zouden niet alleen dierepidemieën als varkenspest en mond- en klauwzeer beter bestreden kunnen worden, maar konden natuur en landschap elders in de provincie beter wordt beschermd.

Bestuurlijk is het effect van het aanwijzen en inrichten van LOG's behoorlijk onderschat. Agrarische ondernemers zagen in de opgelegde verhuizing een prima kans om hun bedrijf te moderniseren en tegemoet te komen aan de steeds scherpere eisen op het gebied van milieu en dierenwelzijn. Om de kosten te verlagen en de ecologische voetafdruk te verkleinen, moesten ze hun bedrijf wel vergroten, want anders kon het niet uit. De LOG's boden hen daartoe de gelegenheid. 'De grote boeren hebben de LOG's gekaapt', zoals een van de tegenstanders, die zelf boer is geweest, het formuleerde.

Ook de reactie van bewoners in en om de landbouwontwikkelingsgebieden is onderschat. In plaats van enthousiasme over het innovatieve concept, ontmoeten initiatiefnemers voornamelijk afkeer over de grootschaligheid, die niet zou passen in de kleinschalige landschappen van Oost- en Zuid-Nederland. Wat vooral is onderschat, is de gehechtheid aan het landschap van de mensen op het platteland en in de kleine kernen. Het is voor hen geen decor voor hun recreatieve activiteiten, maar hun thuis en daarmee een deel van hun identiteit. Dat kun je natuurlijk hooghartig afdoen als het NIMBY-syndroom ('not in my back yard'),

maar daarmee doe je geen recht aan bewoners die hun vertrouwde landschap zien veranderen in een verzameling blokkendozen van enkele voetbalvelden groot, die slechts gedeeltelijk aan het zicht wordt onttrokken door 'schaamgroen'.

Ruim tien jaar geleden al is voorgesteld om de grootschalige landbouwbedrijven te vestigen op speciaal ingerichte agrarische bedrijventerreinen, de Tweede Maasvlakte of de Eemsmond. Ook toen al was de achterliggende gedachte dat je op die manier de schaa sprong kon maken naar het nieuwe gemengd bedrijf, waar intensieve veehouderij wordt gecombineerd met glastuinbouw, de productie van elektriciteit en warmte en de verwerking van reststoffen uit de stedelijke samenleving. Een bedrijf kortom, dat effectief en efficiënt voedsel produceert voor de stedelijke samenleving tegen een acceptabele prijs, zo gering mogelijke maatschappelijke kosten en met optimale zorg en respect voor dieren. Maar ook een industrieel proces. Juist dat laatste, het industriële karakter, maakt dat veel mensen moeite hebben met agroparken, waar verschillende vormen van landbouw worden gecombineerd in een nieuw gemengd bedrijf.

De bezwaren tegen het industrieel houden van dieren richten zich vooral op de veronderstelde aantasting van het dierenwelzijn. Dat argument heeft echter weinig te maken met schaalvergroting als zodanig. Het is heel goed mogelijk om comfortabele verblijven te bouwen – zelfs met uitloop op het balkon – in gebouwen van vijf en meer verdiepingen. Voor mensen doen we niet anders. Waarschijnlijker is dat we ons wat ongemakkelijk voelen bij de gedachte dat dieren – ook – een product zijn. Varkens zijn immers geen potloden.

Het zou te makkelijk zijn om dat ongemak af te doen als een romantisch verlangen naar de landbouw uit de tijd van Ot en Een toen kippen op de mestvaalt struinden en varkens in de modder

rolden. Vermoedelijk heeft het veel meer te maken met het feit dat we niet meer zo goed weten hoe we onze houding tegenover productiedieren moeten bepalen. In de tijd van Ot en Sien was het simpel. Bij feestelijke gelegenheden werd een kip de nek omgedraaid en in de pan gedaan en in november werd het varken geslacht op het plaatsje achter het huis. Voor iedereen, van klein tot groot, was het duidelijk dat je een dier moet doden als je vlees wilt eten.

In onze tijd is dat besef verdrongen; mentaal hebben we de koe in de wei en de biefstuk op het bord, ontkoppeld. Het paradoxale effect van die ont koppeling van vlees en dier heeft tot gevolg dat vlees een product is geworden als alle andere met kostprijzen en winstmarges en niet te versmaden aanbiedingen in de supermarkt. Die paradox leidt tot een spagaat op zowel individueel als beleidsniveau. Aan de ene kant vinden we dat productiedieren als varkens, kippen en koeien geen producten zijn. Ze hebben – zo zegt ook de wet – een

intrinsieke waarde die uitstijgt boven de gebruikswaarde. Aan de andere kant zien we vlees bij voorkeur als een product, dat we tamelijk gedachteloos samen met de rijst, de deodorant en het toiletpapier in het winkelwagentje leggen.

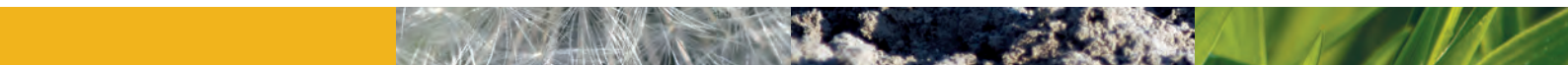
Intrinsieke waarde is een lastig begrip. De wet schiet te kort om het begrip intrinsieke waarde te kwantificeren en de paradox op te heffen. De burger zal zich zelf een oordeel moeten vormen over wat voor hem of haar de intrinsieke waarde van het dier inhoudt. De producent kan hem daarbij helpen door in alle eerlijkheid te laten zien (via skybox en webcam) hoe de dieren worden gehouden én worden gedood en geslacht. Merknamen, al dan niet gesteund door een keurmerk, moeten het de burger als consument gemakkelijker maken om zijn waarde-oordeel ook in supermarkt en slagerij te laten gelden.

Op die manier kan de burger als consument en de consument als burger zijn verantwoordelijkheid waarmaken voor het houden, doden en slachten van dieren. Voor de één zal dat betekenen dat hij voortaan als vegetariër door het leven gaat. Voor de ander dat hij alleen nog maar vlees of eieren nuttigt afkomstig van een biologisch bedrijf. En voor een derde dat hij welbewust vlees eet van dieren die zijn grootgebracht in een megabedrijf, dat overigens – net als de andere – voldoet aan strenge eisen voor dierenwelzijn.

Al met al blijken veel van de vaak gehoorde bezwaren tegen megastallen (volksgezondheid, dierenwelzijn, milieu-effecten) niet samen te hangen met de schaal van het bedrijf. Eerder geldt het omgekeerde, namelijk dat een groot bedrijf er meer aandacht aan kan besteden, zodat zowel de omgeving als de dieren zelf beter af zijn. Het bezwaar van aantasting van het landschap is wel relevant. Bouwblokken van zes hectaren en meerdere verdiepingen horen niet in een kleinschalig landschap. Maar er zijn nog steeds genoeg gebieden in Nederland waar zelfs gebouwen van die omvang verdwijnen in de wijldheid van het landschap.

Het belangrijkste argument tegen een verbod op megastallen door het aantal dieren te limiteren, is dat daardoor de weg naar een nieuwe vorm van landbouw die in het verleden op kleinere schaal al zijn waarde bewezen heeft, namelijk een grootschalig gemengd bedrijf, wordt afgesneden. De groei van de wereldbevolking en de welvaart dwingt tot het ontwikkelen van vormen van grootschalige, intensieve en tegelijkertijd duurzame landbouw, waar de productie van vers, veilig en voordelig voedsel is gekoppeld aan het benutten van reststromen. Met een verbod op megastallen verdwijnt dat perspectief en zet Nederland zich als vooraanstaande landbouwnatie buitenspel.

TransForum

Louis Pasteurlaan 6
2719 EE Zoetermeer

Postbus 80
2700 AB Zoetermeer

T 079 347 09 10

F 079 347 04 04

E info@transforum.nl

I www.transforum.nl

